

29.6.1978

En expert, DEN DÄR kan svara på språkfrågor, är bra att ha tillgång till. Och det har våra läsare — skriv bara ner era frågor och sänd dem till Dagboken, så vidarebefordrar vi breven till prof. Thors. Han befinner sig på semester men har lovat hålla sin hand över vår "thorsdagspalt" ändå.

En frågeställare vill veta hur orden **alias** och **sonika** skall uttalas.

Det latinska ordet **alias** uttalas med betoning på det första a-et. Det används i betydelsen "även kallad", t.ex. "journalisten Einar Hagman, alias Neger".

Sonika uttalas med o-ljud (som t.ex. i otur) och betoning på stavelsen so-. Ordet betyder "helt enkelt", "utan vidare": han klev på helt sonika.

En annan brevskrivare frågar: "Vad är ordet **purpuri** för något?"

Ordet **purpuri** (betoning på det första pur-) är en beteckning för en t.ex. i norra svenska Österbotten och angränsande finska trakter förekommande folkdans. Den har inslag av flera olika danser. Detta är bakgrunden till namnet, som faktiskt kommer av det ursprungligen franska ordet **potpurri** "kötträtt av olika ingredienser", "hopblandad röra", egentligen en sammansättning av pot "gryta" och **pourri** "rutten".

□

Från en tredje frågande kommer en serie frågor, som gäller uttrycket **den där**, nämligen (om jag fattar frågan rätt) uttrycket i betydelsen "den som". Uttrycket är ovanligt i nutida svenska och kan betraktas som ålderdomligt, t.ex. "en man, den där förstår att sko sig på sina medmänniskor", "en kvinna, den där som de flesta torde veta icke skyr några listiga konstgrepp". Som av exemplen framgår kan uttrycket även användas om kvinnor.

Det är möjligt att **den där** i sådan användning påverkats av plattyskans **de dar** och liknande, men det är åtminstone delvis inhemskt.

Vårt vanliga bruk av **den där** (motsatt **den här**) är av helt annat ursprung; det har uppkommit ur ett **denne** här.

□

En frågeställare undrar, om det är god svenska att använda ett uttryck som "Han hamnade att skriva en artikel".

Jag vågar påstå, att jag inte är ensam om att reagera negativt på sådana uttryck med **hamna att**. Verbet **hamna** står i svenskan, i uttryck som **hamna på något ställe**, **hamna i en viss belägenhet**. "Hamna att göra något" förefaller att vara en översättning av finska uttryck med **joutua**.

En riktig översättning av den citerade satsen skulle vara t.ex. "Han blev tvungen att skriva en artikel". I andra fall kan uttryck med **råka** vara lämpliga återgivningar av **joutua**.

Carl-Eric Thors

4.7.1978

□ **Också massmedierna för-syndar sig när det gäller pluralis av ord som ord-förande och studerande, påpekar språkspalten i dag.**
□ **För vår del påpekar vi att "thorsdagsfrågor" är väl-komna också nu under semestermånaden juli: skriv ned vad ni har på hjärtat och adressera breven till Dagboken, som vidarebefordrar dem till prof. Thors.**

En insändare innehåller ett påpekande, att pluralformerna **Studeranden, ordföranden** har blivit alltför vanliga.

Jag är helt ense med insändarens upphovsman. Visserligen har former som (**två**) **studeranden**, i stället för **två studerande** tidigare påtalats i spalten, men jag skall ta upp frågan än en gång och motivera språkvårdarnas negativa hållning till **n-formerna**.

Vi har ju i svenskan dels ord på **-ande** som betecknar en handling, en känsla el. dyl., t.ex. **lidande, förehavande, anförande, åtagande**. Karakteristiskt för dem är att de är neutra, **ett-ord**. Pluralis i obestämd form får **-n**: flera anföranden, hans förehavanden. Å andra sidan har vi personbetecknande ord på **ande**: **studerande, föredragande, ordförande**. Dessa får ingen ändelse i obestämd pluralform: **två studerande, föreningens två viceordförande**. Denna typ brukar skapa problem, därför att det rätt ofta dyker upp former på **-n** i enlighet med typen **anförande**. Dessa former syns också i rikssvenskt språkbruk, men ogillas av språkvårdare i Sverige.

Är denna negativa inställning bara ett utslag av språkvårdarnas grann-tyckhet? Nej, den kan motiveras med hänsyn till språkssystemet. Vad är det för ord i svenskan som får obestämd pluralform på **-n**? Vi skall tänka på t.ex. **äpple, bo, fiskafänge** — det finns många. De är alla **ett-ord, neutra**. Det finns en påtaglig tveksamhet och motvilja inför pluralform på **-n** av **en-ord** som **taxi**. Svenskans system förbinder pluralis på **-n** med genus neutrum: substantivet skall ha artikeln **ett** i singularis. Med detta krav överensstämmer formen i pluralis **två anföranden**; det heter ju "ett anförande".

Men **ordförande** osv. är som sagt **en-ord** och pluralis på **-n** av dem går inte in i systemet.

Slutsatsen blir alltså att det systemenligt skall heta **Två studerande, våra två nyvalda viceordförande** osv. Detta överensstämmer också med språkkänslan hos talrika svensktalande.

Tyvärr hör man, som det påpekas i insändaren och som jag själv lagt märke till, felaktiga pluralformer t.o.m. i massmedierna, i nyhets-sändningar etc. Därför vill jag vända mig till nyhetsredaktionerna och be dem observera den här omtalade regeln.

4.7.1978

Om det **KYTTAR** (eller **PYR**) några språkliga problem i läsarnas sinnen, så går det bra att vända sig till prof. Thors och be om en utredning. Han befinner sig just nu på semester i Oravais men är trots detta beredd att stå till tjänst. Dagboken vidarebefordrar gärna "Thorsdagspost" till honom.

Först ett par detaljer om rättstavning och förkortning. Den första gäller särskrivning eller sammanskrivning av det vanliga en del i betydelsen "samliga, några". Det skulle jag i likhet med "Svensk handordbok" skriva **en del**, alltså som två ord.

Den andra gäller förkortningen av **kvadratmeter**. Självklart är att detta oftast förkortas "m²" — och på motsvarande sätt skrivs km² = kvadratkilometer. Jag är inte benägen att acceptera **kvm**, främst därför att en motsvarande förkortning av **kvadratkilometer** ("kvkm") ter sig onödigt tungrodd.

□

En frågeställare känner förvåning över formen **flera**. Komparativformer brukar ju sluta på **-re** (färre, större osv).

Det är givetvis riktigt att komparativformer normalt slutar på **-re**, men det finns ett mycket vanligt och viktigt undantag: **mera**. Det är troligen i enlighet med den formen som **flera** har uppkommit, och situationen i nuspråket är den (såsom det har sagts i spalten) att **flere** och **flera** kan anses lika vanliga i Finland, medan **flera** är den så gott som enda brukliga formen i Sverige.

□

Hur skall man bedöma en form som **kytte** (imperpektform av **kytta**)?

Fallet är intressant, inte minst därför att en blick i Akademiens ordlista inte kan hjälpa en i detta fall. **Kytta** är nämligen ett enbart finlandssvenskt ord, lån från finskans **kyteä**. (Det motsvarande verbet i rikssvenskan är **pyra**.) För min språkkänsla lyder nog imperfektum av **kytta, kyttade**; jag vågar dock inte säga hur vanlig en form **kytte** är.

Ett ord som rimmar med **kytta** och som tidigare haft en kortare imperfektform är **flytta**: dess ursprungliga form i förluten tid är nämligen **flytte**. När **kytta** lånades in i svenskan, kan det ha fått böjning enligt **flytta, flytte**, medan det på andra håll följt den vanligaste verbtypen, den på **-ade**, som **flytta** ju med tiden har anslutit sig till.

Verbtypen **vetta, skvätta** och det gamla **flytta, flytte** har den svagheten att det är oklart för språkkänslan, vad som hör till ändelsen, och därför kan sådana verb lätt få ändrad böjning (ytterligare ett exempel på detta är **hitta**, som fordom böjdes **hitta, hitte**).

Carl-Eric Thors